

O'QUVCHILARNI IJODIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA MUSTAQIL TALIMNING O'RNI

Islomova Nodira Xushnutovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada «mustaqil ish» tushunchasi, uning turlari va matematika darslarida qo'llanilishining samaradorligi haqida so'z yuritiladi. Maqolada ilmiy axborotning tez sur'atlar bilan o'sishi va fanlarning rivojlanishi o'quvchilarga ta'lim berish usullarini qayta ko'rib chiqishni talab etayotganligi ta'kidlanadi. O'quvchilarda ijodiy va har tomonlama rivojlangan shaxsiyatni shakllantirish, chuqur va mustahkam bilimlarni olish uchun mos sharoitlar yaratish, mustaqil ish ko'nikmalarini oshirish va o'z-o'zini ta'lim olish qobiliyatini rivojlantirish har qachongidan ham muhimroq bo'lmoqda. Mustaqil ish tanqidiy faoliyatni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Bu ish o'quvchilarning «tashqi» yordamga ehtiyoji bo'lmagan holda bajariladigan faoliyat bo'lib, unda o'quvchi maqsadga erishish uchun o'z harakatlarini tartibga soladi, yuzaga kelgan muammolarni tahlil qiladi va ularga yechim topadi.

Kalit so'zlar: O'quvchi, dars samaradorligini oshirish, tanqidiy faoliyat, rekonstruktiv, ko'nikma, kompetensiya.

Zamonaviy jamiyat rivojlanish davri inson hayotining barcha sohalariga ta'sir qilayotgan o'zgarishlar bilan tavsiflanadi. Mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarning tez sur'atlarda kechishi, axborot hajmining ortib borishi va insonning professional

faoliyatida boshqaruv funksiyalarining kengayish tendensiyasi jamiyat tomonidan ta'lim tizimiga, xususan, o'rta maxsus kasb-hunar ta'limiga qo'yilayotgan talablarning o'zgarishiga sabab bo'lmoqda. Zamonaviy oliy ta'lim tizimini shaxsni ijtimoiylashtirishning eng muhim institutlaridan biri sifatida ko'rish kerak. Bu tizimda ta'lim va tarbiya yagona jarayon bo'lib, u yuqori malakali, keng dunyoqarashga ega, madaniyatli va ijodiy fikrlovchi mutaxassislarni tayyorlashga yo'naltirilgan. Zamonaviy sharoitda kasbiy ta'limning asosiy maqsadi har bir insonning ijodiy salohiyatini rivojlantirish bo'lishi kerak, chunki bu salohiyat jamiyat, madaniyat, fan va ishlab chiqarishning rivojlanishini ta'minlaydigan manba hisoblanadi. Ushbu maqsadning dolzarbligi, bir tomondan, zamonaviy dunyoda inson hayoti va rivojlanishining noaniqligi, dinamikligi va beqarorligining ortib borayotgani bilan, ikkinchi tomondan esa, insonning shaxsiy rivojlanish barqarorligiga bo'lgan ehtiyoji, o'zini ro'yobga chiqarish va o'zini tasdiqlash istagi bilan belgilanadi. Ta'lim paradigmasining o'zgarishi — "bilimli insondan ijodkor insonga" yo'nalishi (V.S. Bibler) — yangi ta'lim texnologiyalarini ishlab chiqishga olib kelmoqda. Bu texnologiyalar innovatsion o'qitish modellari asosida quriladi va ular ijodiy fikrleydigan, muammolarga noodatiy yondashadigan, o'z-o'zini rivojlantira oladigan hamda kasbiy faoliyatda boshqaruv funksiyalarini amalga oshira oladigan shaxslarni tayyorlashga xizmat qiladi. Jamoat ongida ta'lim muassasasining ijtimoiy maqsadini o'qituvchidan o'quvchiga bilim, ko'nikma va malakalarni oddiy tarzda uzatish vazifasidan, ta'lim muassasasining yangi funksiyasini tushunishga o'tish jarayoni amalga oshmoqda. O'rta maxsus kasb-hunar ta'limining ustuvor maqsadi o'quvchilarda o'quv maqsadlarini mustaqil ravishda belgilash, ularni amalga oshirish yo'llarini loyihalash, o'z yutuqlarini nazorat qilish va baholash qobiliyatini rivojlantirishga aylanishi kerak. Boshqacha aytganda, o'rganishni o'rganish qobiliyatini shakllantirish, o'quvchi o'zi ta'lim jarayonining «arxitekti va quruvchisi» bo'lishi lozim.

O'quvchilarning universal o'quv harakatlarini egallashi yangi bilimlar, ko'nikmalar va kompetensiyalarni mustaqil va muvaffaqiyatli o'zlashtirish imkoniyatini yaratadi, bu esa o'rganishni o'rganish qobiliyatini shakllantirish asosida amalga oshiriladi. Ushbu imkoniyat shundan ta'minlanadi, chunki universal o'quv harakatlari — bu umumlashtirilgan harakatlar bo'lib, ular o'quvchilarga turli bilim sohalarida keng

yoʻnaltirilganlikni va oʻrganishga boʻlgan motivatsiyani shakllantiradi. Menimcha, oʻquv universal harakatlarini shakllantirishda faol oʻqitish usullaridan biri boʻlgan mustaqil ish yordam beradi. Taʼlim jarayonida, ayniqsa tarix darslarida, tanqidiy mustaqillik va faoliyatni shakllantirish bugungi kunda ilmiy axborot hajmining doimiy ortishi va bilimlarning tez "yoshi" bilan bogʻliq holda ayniqsa dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda oʻquvchilarda oʻz-oʻzini taʼlim olish qobiliyati va koʻnikmalarini shakllantirish, ularning mustaqil ravishda bilimlarni egallash qobiliyatlarini rivojlantirish, hayotning yangi "chaqiriqlari"ga tezda javob berish zaruriyati keskin ahamiyatga ega boʻlmoqda. Shuning uchun ushbu ishning maqsadi oʻquvchilarda ijodiy fikrlashni shakllantirish metodlaridan biri sifatida nazariy taʼlim mashgʻulotlarida mustaqil ishni qoʻllash boʻyicha oʻz tajribasini umumlashtirishdir.

Shuningdek, Rekonstruktiv turdagi mustaqil ishlar oʻquvchiga avvalgi olingan bilimlarga asoslanib, topshiriq shartlariga mos ravishda aniq yechimlar topishga imkon beradi. Bunday turdagi mustaqil ishlar oʻquvchilarni bilimlarni tipik holatlarga koʻchirishga olib keladi, hodisalar, voqealar va faktlarni tahlil qilishni oʻrgatadi, tanqidiy faoliyat usullari va metodlarini shakllantiradi, oʻquvchilarning fikrlash faoliyatini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi. Bunday topshiriqlarga quyidagilar kiradi: funksiya grafigini qurish, tenglamalar tuzish boʻyicha vazifalar, bir nechta algoritmlar, formulalar, teoremlarni qoʻllashni talab qiladigan mashqlar. Bunday topshiriqlar shundan iboratki, ularga bajarilishni boshlashdan oldin oʻquvchi muammoni yechish uchun umumiy yoʻllarni tahlil qilishi, obyektning xususiyatlarini topishi va bir nechta reproduktiv topshiriqlarni qoʻllashi kerak. Rekonstruktiv topshiriqlar — taʼlim jarayonining barcha bosqichlarida eng koʻp ishlatiladigan topshiriqlardir.

Zamonaviy taʼlim tizimi shunday oʻzgartirishlarni talab qiladiki, unda oʻquvchilar nafaqat tayyor bilimlarni egallab, balki oʻzlarini mustaqil ravishda rivojlantira olishlari kerak. Mustaqil taʼlim — bu oʻquvchilarning shaxsiy, kreativ va intellektual salohiyatlarini eng yuqori darajada amalga oshirishga yordam beradigan muhim vositadir. Ayniqsa, oʻquvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishda uning roli juda katta.

Mustaqil taʼlimning mohiyati va vazifalari

Mustaqil ta'lim o'quvchilarni nafaqat bilimlar bilan ta'minlash, balki ularning o'zini o'rganish, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvlarni qo'llash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda o'quvchi faqat o'qituvchidan emas, balki o'z tajribasidan ham foydalangan holda mustaqil ravishda bilimlarni o'zlashtiradi. Mustaqil ta'lim o'quvchilarga quyidagi asosiy vazifalarni bajarishga yordam beradi:

1. **Ijodiy tafakkur:** O'quvchilar o'zlarini yangi g'oyalar va yondashuvlar bilan taqdim etishga o'rgatadi, mavjud bilimlarni yangi sharoitlarda qo'llashni o'rganadilar.
2. **Muammolarni hal qilish:** Mustaqil ta'lim o'quvchilarga turli vazifalarni hal qilishda kreativ yondashuvlarni qo'llashni o'rgatadi. Bu jarayon muammolarni analiz qilish, yangi echimlar ishlab chiqish va ularni amalda qo'llashni o'z ichiga oladi.
3. **Shaxsiy rivojlanish:** O'quvchilar o'zlarining intellektual va shaxsiy rivojlanishlariga bevosita ta'sir ko'rsatadigan mustaqil faoliyatlar orqali o'zlarini izlashadi.

Ijodiy tafakkur va mustaqil ta'lim

Ijodiy tafakkur o'quvchilarning yangi g'oyalar va yechimlarni ishlab chiqish, mavjud bilimlarni yangi vaziyatlarda qo'llash, tashabbus ko'rsatish va mustaqil qarorlar qabul qilish qobiliyatini anglatadi. Mustaqil ta'lim bu jarayonni rivojlantirishda eng muhim vositadir, chunki o'quvchi o'zining intellektual faoliyatini boshqaradi va mustaqil ravishda maqsadga erishish yo'lida qarorlar qabul qiladi.

Masalan, matematikada o'quvchilar mustaqil ravishda turli masalalarni yechish jarayonida yangi metodlar, usullar va formulalar ishlab chiqishadi. Ular o'qituvchidan olingan dastlabki bilimlar asosida mustaqil ravishda masalani yechishga harakat qilishadi, natijada ular yangi g'oyalar va yondashuvlar haqida o'ylashga o'rganadilar.

Mustaqil ta'limning ijodiy tafakkurga ta'siri

1. **Yangi ma'lumotlarni o'zlashtirish:** Mustaqil ta'lim o'quvchilarga yangi bilimlarni o'zlashtirishda erkinlik beradi. Ular o'zlarining shaxsiy qiziqishlari va ehtiyojlariga qarab ta'lim jarayonida faol ishtirok etadilar. Bu esa o'z navbatida ijodiy tafakkurning rivojlanishiga olib keladi.

2. **Tanqidiy fikrlash:** Mustaqil ta'lim o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga o'rgatadi. O'quvchilar mavjud bilimlarni qayta ko'rib chiqish, yangi nuqtai nazardan tahlil qilish va undan foydalanish qobiliyatini rivojlantiradilar.

3. **O'z-o'zini rivojlantirish:** Mustaqil ta'lim orqali o'quvchilar o'z-o'zini rivojlantirishga va o'z qobiliyatlarini oshirishga intilishadi. O'z vaqtida va o'z bilimlarini mustahkamlashga qaratilgan ishlar ijodiy tafakkurni rivojlantirishning muhim omilidir.

Mustaqil ta'limning metodlari

Mustaqil ta'limning samarali bo'lishi uchun turli metodlar va vositalardan foydalanish zarur. Ularga quyidagilar kiradi:

Proyekt ishlar: O'quvchilarni real hayotdagi muammolarni hal qilishga undovchi loyiha ishlarining bajarilishi. Bu metod o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

Izlanish metodlari: O'quvchilarga ma'lumotlarni o'zi izlab topish, turli manbalardan foydalanish va o'z fikrlarini asoslash imkoniyatini berish.

Grupplar va muhokama: O'quvchilar guruhlarda ishlash orqali o'z fikrlarini boshqalar bilan bo'lishadilar va yangi qarorlar ishlab chiqadilar.

Xulosa: qilib aytganda, mustaqil ta'lim o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. O'quvchilar mustaqil ravishda o'z maqsadlariga erishish, yangi bilimlarni o'zlashtirish va ijodiy yondashuvlarni qo'llashni o'rganadilar. Bu jarayon ularning shaxsiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi va kelajakda ularni muvaffaqiyatli, mustaqil va kreativ shaxs sifatida shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абылкасымова А. Познавательная самостоятельность в учебной деятельности студента. Учебное пособие, - Алматы: Самат, 1998. - 160 с.
2. Голиш Л.В. Современные образовательные технологии; содержание, проектирование и реализация. Экспресс-пособие Т.: ТАСИС, 2001. - 59 с.
3. Anarkulova, Z. ., & Ahmadjonova, M. (2024). THE IMPORTANCE OF PAPER IN WATERCOLOR PAINTING. Modern Science and Research, 3(11), 43–47.
4. Usmonov, V.V. Talabalarning mustaqil ishi: kasb-hunar ta'limi jarayonida tashkil etish va boshqarish [Matn]: monografiya / V.V.Usmonov. - Ulyanovsk, UlGGU, 2006. - 275 b.
5. Mahmudov M. Ta'limni didaktik loyihalash. T.: Fan, 1999.-179 bet.